

Blok 1

Bekijk afbeelding 1 en 2. Je ziet het *Crystal Palace* interieur en exterieur.

Bekijk het videofragment: de *Eiffeltoren*.

IJzer en staal werden de nieuwe materialen in de tweede helft van de 19e eeuw.

1. Noem drie grote voordelen van het gebruik van dit materiaal.

- Het is sterk, het kan grote ruimten overspannen.
- Het kan prefab gemaakt en gebruikt worden.
- Je kunt er alle decoraties in mee gieten.
- Het is veel lichter dan steen.

Gietijzer en later staal werden gebruikt in zogenaamde prefabconstructies (van prefabricated – van te voren gemaakt). Daarmee kon men goedkoop bouwen.

2. Geef aan waarom dit goedkoper is. Noem drie aspecten.

- Men hoeft niet alles op de bouwplaats te maken. De productie kan in een fabriek plaatsvinden en men is daarmee niet afhankelijk van weersomstandigheden.
- Men kan er snel mee bouwen, wat loonkosten bespaart.
- Men kan mallen voor modules/eenheden maken. Als de mal klaar is, kan men daarmee een groot aantal eenheden gieten.
- Het onderhoud is eenvoudiger. Een defect onderdeel kan eenvoudig worden vervangen door een nieuw gegoten deel.

Bekijk afbeelding 2.

Bezoekers van de wereldtentoonstelling in Londen die voor het eerst het *Crystal Palace* betraden, reageerden soms angstig op het gebouw.

3. Geef daarvoor een argument.

- Het was een hoog gebouw van voornamelijk glas met maar dunne steunpunten. Daardoor kwam het fragiel en breekbaar over bij mensen die deze vorm van bouwen niet kenden.

John Paxtons aanpak was effectief en goedkoop voor de organisatoren. Dat gold voor het bouwproces en het materiaal, maar ook voor het dagelijks gebruik als expositieruimte.

4. Geef daarvoor een argument.

- Door het vele glas was er geen kunstlicht nodig overdag. Je kon alles goed zien.

Het Franse antwoord op het *Crystal Palace* was de *Eiffeltoren*, die van staal gemaakt is.

5. Wat was het andere grote verschil met het *Crystal Palace*.

- Het *Crystal Palace* was functioneel, het was een tentoonstellingshal. De *Eiffeltoren* had geen andere functie dan een decoratieve.

In Chicago brak in 1871 een brand uit die het centrum verwoestte. Tijdens de herbouw van het centrum werd staal als nieuw bouw materiaal ingezet. Dit leidde uiteindelijk tot de moderne hedendaagse hoogbouw.

6. Leg uit waarom hieruit hoogbouw ontstond en welk bouwprincipe hieraan ten grondslag ligt.

- Er was in het centrum van de stad beperkte ruimte en dat leverde een hoge grondprijs op. Men moest daarom de hoogte in met gebouwen.
- In Chicago ontstaat zo de staalskeletbouw, omdat die het mogelijk maakt licht en dus hoog te bouwen op een klein grondoppervlak.
- De stalen constructie zorgt voor de draagkracht. De wanden kunnen dun blijven omdat ze niet dragend zijn. Ze dienen alleen om de weersomstandigheden buiten te houden. Er wordt daarom veel glas toegepast.

Zowel het *Crystal Palace* als de *Eiffeltoren* werd door de bezoekers als erg modern gekenschetst.

7. Leg uit waarom deze gebouwen in de visie van de negentiende-eeuwse bezoekers modern waren.

- Het is ingenieursbouwkunst en daarmee niet gebaseerd op de traditionele architectonische stijlen.
- De nadruk van het gebouw ligt op de (duidelijk zichtbare) constructie.
- Enorme ijzer- en staalconstructies waren nieuw.

Blok 2

Bekijk afbeelding 1, *Herderin met haar Kudde* van Jean François Millet uit ca. 1863.

De voorstelling is een warm aangeklede herderin die haar kudde hoedt en ondertussen een breiwerkje in handen heeft. Het onderwerp past in de visie van de realisten.

1. Leg deze visie uit aan de hand van twee aspecten van de voorstelling.

De realisten wilden af van romantisch gezwijmel en vooral de werkende mens en het dagelijks leven als onderwerp nemen. Voor hen waren boeren en arbeiders helden.

- Het onderwerp is de gewone mens, niet een romantische hoofdpersoon.
- Het onderwerp is een tafereel uit het dagelijks leven, geen romantisch drama.
- De herderin is niet weergegeven als een zielig of meelijwekkend personage, maar als een gezond iemand die nuttige werkzaamheden verricht.

Er is in dit werk van Millet nog wel een aantal romantische invloeden te ontdekken.

2. Noem een zaak uit de voorstelling van dit schilderij die duidt op invloeden vanuit de romantiek.

De natuur speelt nog een grote rol via:

- de fraaie lichtval
- het weidse landschap

Lees de brontekst van de kunstcriticus Théophile Thoré over de schilderijen van Millet en Courbet. Hij heeft bewondering voor de kunst van Courbet en Millet.

BRONTEKST

‘Er zijn twee meester-schilders op de Salon van 1861. Laten we dit dadelijk zonder omhaal erkennen en hen apart behandelen. Men kan meer of minder sympathie voor het werk van Millet en dat van Courbet hebben; men kan de onderwerpen die zij het liefst kiezen, waarderen of niet; maar welke plaats men hun ook toekent, zij zijn echte kunstenaars en zelfs zeer krachtig van stijl. De gemaktheid, het doodzwijgen en de uitvluchten zijn wat deze twee schilders betreft allemaal onvoorstelbaar en beneden peil. Zij zijn bedreven, daar is men het over eens: op hun tekening, de kleur, het effect valt niets af te dingen. Zij beoefenen het vak met deskundige zekerheid; zij werken niet op goed geluk. Wat men hun kan verwijten is zelfs, dat ze de natuur te getrouw weergeven; maar waarom behandelen zij geen bevallige onderwerpen? Zeker, hun schilderijen zijn de beste stukken van de Salon; maar Courbet is een realist! Millet realist! Vervloekt!

In sommige morele – immorele - tijdperken kan vernieuwing alleen teweeg gebracht worden door heroïsche daden. Een beetje wildheid of liever barbarisme past wel bij tijdperken van verval. Toen het Romeinse keizerrijk ten onder ging door innerlijk verval, kwamen de barbaren uit het Noorden het vaak wekken uit de lethargie. In Frankrijk is de kunst ziek en zij wil de medicijnen niet die uit het Donaugebied komen, volgens betrouwbaar recept en met een onverstoorbare gezondheid. Waarvandaan komen zij? Wel, zij komen uit de bossen en de bergen. Millet woont tussen de bossen van Fontainebleau en Courbet bij de ravijnen van de Jura. Dáárom hebben zij niet dezelfde smaak als de innemende kunstenaars die in de boudoirs met roze schilderen. Het wegteren van de kunst van heden wordt toegejuicht en bestendigd door een sentimentele kritiek, die de maan van de hemel jammert. De welopgevoede critici houden van onderwerpen die ontleend zijn aan een ideaal, aan de poëzie, aan de gewichtigdoenerige of teergevoelige literatuur: 'De Maagden van Lesbos' enzovoort. Wat een figuur kan een 'Steenhouwer' of een 'Schapenhoedster' slaan te midden van die maagden, nimfen en courtisanes! En hoe kan men op het verheven terrein van de kunst zulke personages toelaten! O ! Italië! Italië! Italië! En het - uiteraard overgevoelige - publiek deelt de vooroordelen van de kritiek. Het accepteert monsters met bokkenpoten, die geheel naakte, mollige vrouwen ontvoeren, maar het wil de jarretelles van de meisjes aan de Seine niet zien. Het heeft sinds eeuwen de Madonna met het Jezuskind aanbeden, maar het interesseert zich niet voor een boerin die haar kind voedt.'

Théophile Thoré in Salons de W. Bürger, 1861

3. Noem twee zaken uit het eerste deel van de tekst die Thoré bijzonder kan waarderen in het werk van beide kunstenaars.

Ze zijn echte kunstenaars met:

- een krachtige stijl
- een groot vakmanschap

De schrijver heeft niet veel op met de succesvolle salonschilderkunst en vindt die op zijn einde lopen.

4. Geef twee argumenten voor deze stelling vanuit de brontekst.

- 'In Frankrijk is de kunst ziek.'
- 'Het wegteren van de kunst van heden...'

5. Met wie uit het verleden worden Millet en Courbet in de tekst vergeleken en wat zou hun rol dan zijn?

- Ze worden vergeleken met barbaren en ze moeten de kunst wakker schudden, vernieuwen, beter maken.

De schrijver verwijt het publiek van de salons hypocrisie in hun kritiek op het realisme van Millet en Courbet.

6. Leg dit uit aan de hand van twee zaken uit de brontekst.

- Het publiek accepteert wel schilderijen van naakte vrouwen en faunen, maar niet een schilderij van meisjes aan de Seine van wie het ondergoed te zien is.
- Een madonna met kind kan wel voor het publiek, maar een boerin met kind niet.

Blok 3

Bekijk afbeelding 1. Het is een werk van Édouard Manet, *De executie van keizer Maximiliaan van Mexico*, 1867-1869. Lees brontekst 1 en 2.

BRONTEKST 1

Maximiliaan was keizer van Mexico van 1864 tot 1867. Deze oorspronkelijke aartshertog van Oostenrijk en broer van keizer Frans Jozef liet zich door Napoleon III van Frankrijk in 1864 overhalen de kroon van Mexico te aanvaarden. Maar daar was hij afhankelijk van de Franse troepen. Als gevolg van Amerikaanse dreigementen riep Napoleon III zijn troepen echter terug, waardoor Maximiliaan zijn politieke steun verloor. Zelf weigerde Maximiliaan echter te vertrekken; hij werd door Mexicaanse troepen gevangengenomen en gefusilleerd. De Franse pers was in rep en roer.

BRONTEKST 2

Tussen 1867 en 1869 hield Manet zich bezig met het thema van de executie van Maximiliaan, keizer van Mexico en protegé van Napoleon III. Hij schilderde drie doeken en maakte een litho van dit onderwerp. Maar hij had geen rekening gehouden met de strenge censuur die door de regering werd uitgeoefend. In januari 1869 ontving hij een schrijven van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, waarin stond dat de schilderijen niet zouden worden toegelaten tot de Salon en dat publicatie of druk van de litho verboden zou worden. Manet stelde onmiddellijk Zola hiervan in kennis en Zola reageerde direct met een stuk in de krant. In La Tribune van 4 februari 1869 verscheen onder de kop 'Coups d'Épingle' (speldenprikken) het volgende stuk van zijn hand:

'Ik lees in het laatste nummer van La Tribune dat Monsieur Manet zojuist geen toestemming heeft gekregen om een litho te drukken die de executie van Maximiliaan voorstelt. Dit is het soort maatregel dat een regering kan redden. Is haar gezag dus zo gering dat haar dienaren zich verplicht voelen haar ook het kleinste ongenoegen te besparen?

.....Het is een feit dat ik eerst niet goed de strengheid van de censuur tegenover Manets werk begreep. Ik herinnerde mij in alle krantenkiosken een centsprent te hebben gezien, ik geloof in Epinal gemaakt, die met verschrikkelijke naïviteit de laatste ogenblikken van Maximiliaan voorstelde. Waarom zou een talentvol kunstenaar geweigerd worden wat een commercieel tekenaar wel mocht? Vandaag geloof ik de sleutel tot dit raadsel gevonden te hebben en het is waarlijk een juweel. Bij de bestudering van een exemplaar van de veroordeelde litho merkte ik dat de soldaten die op Maximiliaan schoten, uniformen dragen die bijna identiek zijn aan die van onze eigen troepen.

Fantaserende kunstenaars geven de Mexicanen uniformen uit de Opéra Comique; Monsieur Manet, die de waarheid waarlijk liefheeft, heeft hun echte uniformen getekend, die lijken op die van de infanterie te Vincennes. U begrijpt de woede van de censoren. Wat nu! Een kunstenaar heeft het gewaagd hun zo'n wrede ironie voor ogen te stellen: Frankrijk schiet Maximiliaan neer! In Monsieur Manets plaats zou ik het betreuren dat ik niet met opzet een bijtend epigram eraan had toegevoegd, een opzet die de censor hem ongetwijfeld heeft toegedicht...'

Uit brontekst 2 blijkt dat de censuur ingreep en Manet verbod zijn schilderij te exposeren. Emile Zola, vriend van Manet en schrijver van beroep, schreef ook kunstkritieken voor de krant. Zola nam het op voor Manet.

1. Geef een argument van Zola uit de tekst waarom hij vindt dat Manets schilderij geëxposeerd mag worden.

- **Dezelfde scène was als illustratie door een tekenaar al eerder in een krant verschenen.**

Zola ziet een andere, politieke reden achter het verbod op Manets schilderij.

2. Geef aan welke politieke motieven volgens Zola schuilen achter het verbod op Manets schilderij.

- **De uniformen van het executiepeloton lijken sterk op die van een Frans regiment. In Manets schilderij lijkt het alsof Franse troepen Maximiliaan executeren. Door gebrek aan Franse politieke steun was Maximiliaan slachtoffer geworden.**

Manets werk leek dit te benadrukken.

3. Had Zola gelijk volgens jou? Beargumenteer je antwoord.

- **Ja, de uniformen leken op Franse uniformen en Manets schilderij was een aanklacht tegen de Franse passiviteit, anders had hij wel fantasie-uniformen gebruikt.**
- **Nee, de uniformen van de Mexicanen leken toevallig op die van een Frans regiment. Manet onthield zich ook van verbaal commentaar dat in de richting van een aanklacht wees.**

Manet hoorde bij de stroming van het realisme. De manier waarop Manet de executie van Maximilliaan in beeld bracht, wekte waarschijnlijk ook de woede van de censor.

Zo is er maar weinig verschil tussen slachtoffers en executeurs.

4. Geef middels vier aspecten van de **vormgeving** van het werk aan waardoor er weinig verschil lijkt tussen slachtoffers en executeurs.

- Ze hebben dezelfde kleuren.
- Er is eenzelfde egale belichting gebruikt voor beide groepen.
- Beide groepen hebben dezelfde verticale opstelling.
- Daders en slachtoffers overlappen als groep elkaar.
- De daders nemen veel meer ruimte in dan de slachtoffers.
- De slachtoffers staan op de achtergrond en de daders op de voorgrond.

Ook de terloopse, weinig dramatische voorstelling van de executie van een keizer wekte ergernis.

5. Geef twee oorzaken vanuit de **voorstelling** van het schilderij waardoor de executie een wat toevallige indruk wekt.

- Het volk dat over de muur hangt en ongeïnteresseerd toekijkt.
- De soldaat die zijn geweer inspecteert en geen belangstelling heeft voor de gebeurtenis.
- De weinig dramatische houding van de geëxecuteerden.

6. Verklaar deze manier van weergeven vanuit het feit dat Manet tot het realisme behoorde.

- Manet had geen behoefte dramatiek toe te voegen waar die niet was. Een nuchtere weergave van de feitelijke gang van zaken was hem genoeg.

Manet vernietigde het schilderij later door het in stukken te snijden. Het werk is een restauratie die door zijn vriend en medeschilder Degas is uitgevoerd.

7. Verklaar Manets actie, het vernietigen van het schilderij, vanuit het feit dat hij tot het realisme behoorde.

- Uiteindelijk had Manet de executie niet gezien en wist hij ook niet precies welke uniformen de Mexicaanse militairen droegen. Het tafereel was dus een fantasie van de schilder naar aanleiding van de verhalen over de executie. Dat was voor een realist niet echt bevredigend. Die schilderde wat hij zag en geen fantasie.

Blok 4

Bekijk het videofragment. Het komt uit *Cavalleria Rusticana* van de componist Pietro Mascagni uit 1890.

De opera bestaat uit een enkele akte en is een zogenaamde opera vera.

Lees de brontekst.

BRONTEKST

Rond 1890, paasochtend op het eiland Sicilië. Turridu, een voormalig soldaat, is de vorige nacht teruggekeerd in zijn geboortedorpje. Hij ontdekt dat zijn voormalige liefde Lola inmiddels getrouwd is met Alfio. Teleurgesteld verleidt Turridu het meisje Santuzza met de belofte haar te zullen trouwen. Lola misgunt haar vroegere vriendin dit huwelijk en besluit haar in de val te lokken. Ze begint een buitenechtelijke verhouding met Turridu.

Santuzza, dolverliefd op Turridu, bezoekt Lucia, de moeder van Turiddu en vraagt haar waar haar zoon is. Ze weet inmiddels dat die de afgelopen nacht bij zijn vroegere liefde Lola heeft doorgebracht. Santuzza beklagt zich bij Turridu's moeder over zijn ontrouw. Ze vreest voor haar eer. Lucia is niet bij machte haar zoon tegen te houden en kan haar niet helpen.

Ze horen het kerkkoor zingen.

Santuzza gaat op weg naar de paasmis in de kerk. Op het kerkplein ontmoet ze Turridu. Ze vraagt hem waar hij de vorige nacht was. Turridu weigert haar te antwoorden. In plaats daarvan wil hij de kerk binnengaan met Lola, die juist is aan komen lopen. Lola bespot Santuzza. Die klampt zich wanhopig aan Turridu vast, maar hij duwt haar van zich af en gaat met Lola de kerk binnen.

Santuzza is wanhopig. Ze is haar eer kwijtgeraakt aan Turridu en durft nu als 'zondares' niet meer naar de paasmis. Bedroefd en boos ziet ze Alfio aan komen lopen. Ze besluit hem te vertellen wat zijn vrouw Lola en Turridu allemaal uitgevoerd hebben. Natuurlijk maakt dit Alfio razend en hij zweert vendetta (eerwraak) te zullen nemen op Turridu. Het spijt Santuzza nu dat ze zo openhartig was en ze maakt zich zorgen over Turridu. Die arriveert inmiddels thuis.

Wat later zit Turridu te feesten met zijn vrienden. Dan verschijnt Alfio. Turridu biedt hem een drankje aan, maar Alfio weigert dat woedend en daagt Turridu uit tot een duel. Turridu neemt afscheid van zijn moeder Lucia. Vol voorgevoelens vraagt hij haar voor Santuzza te zorgen, mocht hij sterven. Vervolgens vertrekt hij naar de plaats waar zal worden gevochten.

Een dorpsvrouw gilt dat Turridu gedood is. Lucia en Santuzza vallen flauw.

Mascagni was een aanhanger van het verisme in de opera.

1. Leg uit wat dat inhoudt.

- Veristen streven naar een onverbloemde, nauwelijks overdreven uitbeelding van de alledaagse werkelijkheid in de opera.

Opera is een Italiaanse uitvinding, maar van *Cavalleria Rusticana* wordt wel gezegd dat ze de meest Italiaanse opera is van allemaal. Dit vanwege de dicht bij het gewone volk staande handeling.

2. Geef daarvan drie voorbeelden.

- Het gaat over liefde en verleiding.
- Er is sprake van jaloezie.
- Er wordt overspel gepleegd.
- Er vindt een dodelijke vendetta/eerwraak plaats.

Ook de plaats en de tijd zijn kenmerkend voor het Italië van die tijd.

3. Leg dit uit aan de hand van twee aspecten.

- Het speelt zich af in een Siciliaans dorp.
- Het is paaszondag en het speelt zich af rond de paasmis (de kerk is in Italië het middelpunt van het leven).

Mascagni maakte, ongewoon voor die tijd, bewust een eenakter van zijn opera.

4. Leg uit wat het voordeel is van een eenakter.

- De eenakter comprimeert de lengte van de opera tot één akte van ongeveer anderhalf uur. Er zit geen pauze in die de illusie verstoort.
- Omdat hierdoor een eenheid van plaats en tijd ontstaat en bovendien het aantal personages beperkt wordt, vergroot het de betrokkenheid van de toeschouwers bij het verhaal.

Mascagni's opera was een enorm succes en wordt algemeen gezien als een muzikaal meesterwerk. De vorm en de inhoud van de opera zorgen voor een merkwaardige en tegenstrijdige mix van elementen.

5. Leg dit uit.

- De muziek wordt algemeen gezien als prachtig, een meesterwerk, maar de inhoud van het verhaal is het tegendeel: overspel, bedrog, wraak en uiteindelijk moord.

Bekijk videofragment 2 uit het begin van de opera als iedereen zich opmaakt om naar de paasmis te vertrekken. Franco Zeffirelli verfilmde de opera in 1982 op Sicilië. Hij wilde daarbij een zo realistisch mogelijk beeld van Mascagni's opera creëren. Zo draagt iedereen de juiste kleding en attributen.

6. Noem nog vier zaken uit het fragment waarmee hij dat bereikt heeft en leg uit waarom dat past bij Mascagni's visie.

- De visie van Zeffirelli sluit aan bij het verisme van Mascagni.
- Er is vervoer met karren en muilezels.
- Er bevinden zich dieren (geiten) in huis.
- Mensen slapen op de vloer.
- Er is geen elektrisch licht.
- Vrouwen gaan water halen met kruiken.
- Men wast kleding met de hand.

Blok 5

Japan

Halverwege de 19e eeuw kwamen er veel Japanse goederen en ook kunst naar West-Europa. Het zorgde voor een ommekeer in de Europese kunsten. Het westen was een tijdlang geobsedeerd door de Japanse cultuur.

1. Leg uit waardoor dat kwam.

- Japan was na de ontdekking nog eeuwen gesloten voor het westen (behalve voor Nederland).

Onder de kunstenaars die iets van de kunst in hun werk wilden verwerken was er in eerste instantie vooral sprake van japonaïserie.

Bekijk afbeelding 1, het portret dat Claude Monet maakte van zijn vrouw in kimono (*La Japonaise*) in 1875.

Bekijk afbeelding 2, anoniem, *Vrouw aan venster*, tweede helft 19^e eeuw.

2. Noem drie aspecten van de **vormgeving** waarin de Japanse prent afwijkt van Monets schilderij.

Japan	Monet
• afsnijding	figuur totaal
• overwegend vlakke kleuren	schaduw- en vloeiende kleuren
• niet geposeerd, toevallige lijkend beeld	duidelijk geposeerde figuur
• op de rug gezien, geen portret	portret

3. Noem twee zaken uit Monets schilderij waaruit blijkt dat het 'slechts' een japonaiserie is.

- Camille wordt met exotische attributen afgebeeld in westers illusionisme/realisme:
 - De weergave met duidelijke plasticiteit is in de westerse schildertraditie.
 - Er is gebruik gemaakt van perspectief (in het vloerkleed).

Een aantal kunstenaars vindt Japanse kunst verfrissend en raakt geïnteresseerd in de achterliggende principes en probeert die in hun eigen werk toe te passen.

Bekijk afbeelding 3

Links zie je Hiroshige, *De pruimenboomgaard bij Kameido Shrine*, 1857

Rechts zie je Van Gogh, *Bloeiende pruimenbloesems naar Hiroshige*, 1887

De oranje randen in Van Goghs schilderij werden door hem toegevoegd.

4. Noem buiten deze oranje rand nog twee belangrijke verschillen tussen beide werken.

- Bij Hiroshige zijn de kleuren vlakker en egaler dan in de olieverftechniek & textuur van Van Gogh.
- Bij Hiroshige verlopen de kleuren vloeiender dan bij Van Gogh.

5. Geef een reden waarom Van Gogh de oranje banen toevoegde.

- De maat van het doek klopte niet met de afmetingen van de prent

Bekijk afbeelding 4 en 5.

Afbeelding 4 is een prent van de Japanse Kunstenaar Utamaro. Afbeelding 5 is een schilderij van George Breitner. Bij Breitner is er sprake van japonaiserie, maar ook van eenzelfde artistieke interesse als Utamaro in zijn prent had.

6. Leg uit aan de hand van twee aspecten van de afbeelding waarin er sprake is van japonaiserie en waar Breitner Japanse stijlkenmerken verwerkt.

Japonaiserie:

- Het is een westers meisje in een kimono voor een Japans kamerscherm op een impressionistische manier weergegeven in traditionele olieverftechniek.

Japanse stijlkenmerken:

- Het schilderij maakt net als de prent een vlakke, decoratieve indruk die ontstaat door:
 - Het (warme) kleurgebruik dat in de hele afbeelding even intens is (op voor- en achtergrond).
 - De nadrukkelijke rol van patronen en decoratieve elementen in kleding (en bij Breitner in de totale compositie).

Blok 6

De impressionisten.

Bekijk afbeelding 1, Edgar Degas, *Een rijtuig op de races* uit 1872.

De schilder Edgar Degas was op de hoogte van de mogelijkheden van de fotografie. Vermoedelijk gebruikte hij deze voor zijn schilderijen.

1. Welk aspect van de compositie doet vermoeden dat Degas een camera gebruikte?

- De abrupte en ongewone afsnijdingen in het schilderij.

Aan de voorstelling is te zien dat Degas niet zonder meer een foto naschilderde.

2. Verklaar dit aan de hand van een aspect van het werk op afbeelding 1.

- De lichaamshouding van de galopperende paarden op de achtergrond klopt niet met de werkelijke lichaamshouding van galopperende paarden.

Edgar Degas wordt tot de impressionisten gerekend.

3. Geef aan waarom fotografie voor deze schilderkundige stroming zo'n aantrekkelijk hulpmiddel was.

- Fotografie is in staat om een momentopname te maken van een bepaalde situatie. De weergave van het moment werd door de impressionisten ook nagestreefd.
- Fotografie geeft de mogelijkheid lastige zaken en situaties (slecht weer, bewegende objecten, lastige standpunten) vast te leggen en in het atelier verder uit te werken.

Het impressionisme is een tamelijk objectieve en rationele (verstandelijke) benadering van de schilderkunst. Dat blijkt echter niet meteen uit de onderwerpkeuze. Die is tamelijk lichtvoetig.

4. Leg uit welk aspect van de impressionistische benadering rationeel genoemd kan worden.

- Het impressionisme probeerde de waargenomen werkelijkheid van een bepaald moment te vertalen in kleurvlekken en toetsen.
- De werking van kleur en licht op het menselijk netvlies en hoe dit vast te leggen stond centraal, niet het onderwerp.

In hun onderwerpkeuze gingen impressionisten van andere normen uit dan hun voorgangers uit het realisme.

5. Leg uit welke criteria van belang waren voor een impressionist bij het bepalen van zijn onderwerp.

- Voor een impressionist waren slechts de beeldaspecten kleur en licht van belang. Ieder onderwerp dat daarin een uitdaging vormde, was geschikt (zoals water, spiegelingen, schaduwkleuren). Het eigenlijke onderwerp was het onderzoek naar de werking van deze beeldaspecten.

Bekijk afbeelding 2, *Baders bij La Grénouillère* van Claude Monet uit 1869.

De impressionisten worden als een groep gezien, maar onderling zijn er grote verschillen in de werkwijze en waar accenten gelegd worden.

Vergelijk afbeelding 1 en 2.

6. Vergelijk voor beiden de werkwijze en noem daarbij drie verschillen. Leg daarbij uit waar voor ieder de nadruk lag in het betreffende werk.

Monet

- nadruk: weergave van licht en kleur
- schilderachtig
- toetsen en vlekken
- snel(werkend) en grof
- buiten ter plekke geschilderd

Degas

- nadruk: weergave van het moment
- meer tekenachtig
- duidelijke contouren
- gedetailleerd (en verfijnder)
- in het atelier (af)gemaakt.

Blok 7

In 1874 was de première van de operette *Die Fledermaus* van Johann Strauss jr. De Berlijnse première in hetzelfde jaar maakte Strauss meteen beroemd.

BRONTEKST

Vooraf:

Eisenstein en dr. Falke zijn verkleed als vlinder en vleermuis na een feestje dronken op weg naar huis. Falke, de vleermuis, haalt het niet en wordt door zijn maat in een portiek gelegd om zijn roes uit te slapen. In de ochtend moet Falke tot vermaak van straatjeugd als vleermuis naar huis lopen.

1.

Eisenstein en zijn Rosalinde hebben een slecht huwelijk. Tot overmaat van ramp moet hij na slaande ruzie met de politie acht dagen de cel in. Falke jut zijn vriend op om in opstand te komen tegen zijn huwelijk. Hij moet voor hij de gevangenis ingaat nog even de bloemetjes buiten zetten bij prins Orlofsky en zijn mooie dames. Ze gaan samen op pad, zogenaamd naar de gevangenis. Rosalinde heeft wel zin in acht dagen zonder man en lekker met haar vriendje, Alfred. Zelfs haar kamermeisje Adèle wordt opstandig en wil kunstenaar worden. Dan valt gevangenisdirecteur Frank binnen die denkt dat hij Eisenstein meeneemt naar de cel, maar zijn plaatsvervanger Alfred te pakken heeft.

2.

Het drietal Falke, Eisenstein en Orlofsky heeft elkaar getroffen, maar de prins verveelt zich. Falke weet wel een grapje. Eisenstein doet zich voor als markies Tenard en probeert zo zijn eigen vrouw, die vermoed is als een Hongaarse gravin, te verleiden. Rosalinde komt zo achter de dubbelhartigheid van haar man en ook van Adèle. De gevangenisdirecteur, die zich voordoet als Chevalier Chagrin, wordt

dikke vrienden met de 'markies'. Frank laat zich bovendien voorstaan als beschermheer van jonge kunstenaressen zoals Adèle en haar zusje Ida.

3.

Na een ruige nacht arriveert de nog halfdronken Frank bij de gevangenis. Dan melden zich Adèle en Ida. Adèle bekent geen kunstenaar te zijn, maar vraagt wel om een opleiding. Dan gaat de bel nogmaals en Eisenstein loopt binnen om zijn straf uit te zitten. Frank is verbaasd, hij had Eisenstein immers al gearresteerd. Na nog wat verkleedpartijen en verwickelingen moet Eisenstein toezien hoe Alfred er met Rosalinde vandoor dreigt te gaan. Dan vallen alle feestgangers van de vorige avond binnen en Falke onthult dat alles een grote grap was om hem de vleermuizenstreek betaald te zetten. Eisenstein vraagt Rosalinde om vergeving, Adèle krijgt haar opleiding en iedereen leeft nog lang en gelukkig.

De opera domineert lange tijd het muziektheater. In de tweede helft van de 19e eeuw komt daar de operette bij.

1. Leg uit vanuit welke behoefte deze vorm van muziektheater ontstaat.

- Steeds meer mensen bezoeken de opera. Veel opera's zijn tragedies/drama's en eindigen in mineur. Het publiek wil echter geamuseerd worden en niet depressief het theater verlaten. De humoristische operette voorziet in deze behoefte.

Bekijk het videofragment en lees de brontekst. De operette nam vooral de bourgeoisie op de hak. Er wordt de spot gedreven met de waarden en normen van de bourgeoisie.

2. Leg uit hoe duidelijk wordt dat de hoofdrolspelers tot de bourgeoisie behoren.

- Falke is arts, Eisenstein is notaris en Frank is directeur van een gevangenis.

3. Noem twee van de normen en waarden van de bourgeoisie die in deze operette worden doorgeprikt. Geef bij elk een voorbeeld.

- Huwelijkstrouw/echtelijke liefde: Rosalinde gaat vreemd met Alfred, Eisenstein gaat naar de dames van Orlofsky.
- Beschaafd/hoffelijk gedrag: dokter Falke ligt stonedrunk langs de straat, Eisenstein raakt slaags met de politie en moet de cel in.
- Bescheidenheid: zowel Frank, Eisenstein als Rosalinde doet zich beter voor dan ze zijn (markies, chevalier, gravin). Frank doet zich daarnaast ook nog voor als mecenas voor jonge kunstenaars.

Naast het bespotten van de bourgeoisie hebben de libretto's van de operette nog enkele typerende kenmerken.

4. Noem nog een van deze kenmerken en geef er vanuit het libretto een voorbeeld bij.

- Handelingen worden bepaald door, ontstaan vanuit misverstanden; Frank arresteert Alfred in de veronderstelling dat het Eisenstein is.
- Botsingen tussen sociale klassen; Rosalinde krijgt het aan de stok met haar kamermeisje.

- Humoristische verwickelingen; de verklede echtgenoot probeert zijn eigen – vermomde – vrouw te versieren.

Niet alleen wat inhoud betreft, maar ook qua vorm wijkt de operette af van de traditionele opera.

5. Noem een belangrijk verschil in vorm tussen de operette en de traditionele opera.

- In de operette komt gesproken dialoog voor in tegenstelling tot de traditionele opera, waarin alle tekst gezongen wordt.

In het videofragment doorbreken de spelers de zogenaamde vierde wand in het theater.

6. Leg uit hoe dit in het videofragment gebeurt.

- De spelers laten als ze aan het eten zijn merken dat ze worden bekeken door het publiek door daar opmerken over te maken. Daarmee doorbreken ze de theaterillusie.

Het luchthartig karakter van de operette blijkt duidelijk uit het videofragment.

7. Noem drie zaken uit het fragment waaruit het luchthartige karakter van deze operette blijkt.

- Er zijn komische dialogen.
- Er worden grappen met het publiek gemaakt.
- Er wordt een loflied aangeheven op champagne.
- Er wordt gedanst door de spelers.

Blok 8

Bekijk afbeelding 1: Edgar Degas, *Danseresje van veertien*, 1882.

Toen Degas zijn beeld van een danseresje exposeerde, kreeg hij een storm van kritiek te verwerken. Het week sterk af van de geldende opvattingen over vorm in de beeldhouwkunst.

1. Noem vier zaken waarin het beeld afwijkt van de toen geldende **vormopvattingen** over beeldhouwkunst.

- Het beeld is deels aangekleed.
- Het beeld heeft een voor die tijd vreemde, niet elegante houding.
- Het weergegeven meisje is niet geïdealiseerd, is lelijk in de ogen van het publiek.
- Het beeld is deels gemaakt van boetseerwas, dat werd gezien als studiemateriaal en ongeschikt voor een echt beeldhouwwerk.
- Het beeld bevat echt haar.
- Het beeld is een mix van ongebruikelijke materialen

Ook het onderwerp werd door het publiek als ongeschikt gezien.

2. Leg dit uit.

- Het was een choquerend onderwerp: danseressen waren niet salonfähig en werden geassocieerd met prostitutie en lichte zeden.

Degas wordt tot het impressionisme gerekend. Degas' beeld past echter niet zozeer in de impressionistische visie, maar eerder in die van het realisme.

3. Geef een argument voor deze stelling.

- Het onderwerp is een danseres bij haar dagelijks werk, de balletles.
- Degas geeft geen geïdealiseerde schoonheid weer, maar een gewoon volksmeisje.

Op afbeelding 2 zie je een ander beeld van Edgar Degas. Het bronzen beeld heeft de titel *Danseres naar haar voetzool kijkende*. Het beeld was oorspronkelijk van was en is pas na de dood van de kunstenaar in brons gegoten. Het beeld van afbeelding 2 toont een andere benadering van het verbeelden van de werkelijkheid dan dat van afbeelding 1.

4. Welke benadering is dat? Noem een tweetal aspecten van de vormgeving van afbeelding 2 waaruit dit blijkt.

- Een impressionistische benadering
- Aspecten:
 - lijkt de weergave van een moment
 - abstracter
 - schetsmatig
 - geen details zoals stofuitdrukking

Het beeld op afbeelding 2 werd door Degas als studie beschouwd en is tijdens het leven van de kunstenaar nooit tentoongesteld.

5. Geef twee argumenten waarom dit beeld van Degas als studie werd beschouwd.

- Het is niet realistisch genoeg voor de 19e eeuw.
- Ongeschikt materiaal voor een beeld.
- Er zijn scheuren zichtbaar in het beeld.
- Het wekt een onafgewerkte indruk, is te schetsmatig

De schilderkunst ontwikkelde zich in de tweede helft van de 19e eeuw aanzienlijk sneller dan de beeldhouwkunst.

6. Geef daarvoor een drietal verklaringen.

- De traditionele technieken die werden gebruikt bij beeldhouwen zijn complex, moeizaam en veelal trager dan schildertechnieken en daardoor minder geschikt voor experimenten.

- Traditionele materialen als marmer en brons zijn kostbaar en een forse investering. Zonder gegarandeerde afnemer of opdrachtgever zijn ze voor veel beeldhouwers te kostbaar voor experimenten.
- Opdrachtgevers die kapitaalkrchtig genoeg waren om een beeld te bestellen, hadden specifieke eisen voor hun opdracht die de artistieke vrijheid van de kunstenaar inperkten.
- Het beeldhouwen werd door de bourgeoisie geassocieerd met handwerk en ambacht en stond daardoor in minder hoog aanzien dan de schilderkunst, die een meer intellectuele status had.

Blok 9

Aan het einde van de 19e eeuw schreef Sigmund Freud, de grondlegger van de psychoanalyse, over de kracht van het onbewuste. Hij schreef over droomduiding en stelde dat diep in het onderbewuste driften met elkaar strijden: dood en geweld (thanatos) tegen lust en leven (libido). Ons bewuste zelf (het ego) houdt ze in bedwang, evenals ons geweten, dat gevormd is door de opvoeding en de waarden en normen van de omgeving waar we in opgroeien. Wat we doen ontstaat voor een deel uit die krachtmeting. Dromen zijn een middel om in dit onderbewuste door te dringen. Door ze te duiden is het mogelijk de diep verstopte, primitieve driften van iemands persoonlijkheid bloot te leggen. Freud beïnvloedde met zijn publicaties veel kunstenaars, onder wie de Zweedse toneelschrijver August Strindberg. Uit zijn toneelstuk *Fröken Julie* blijkt deze belangstelling duidelijk.

Lees de brontekst.

1. Uit de tekst blijkt duidelijk Strindbergs interesse in de psychologie. Leg dit uit.

- Het verhaal gaat over lichamelijke verlangens dat huist in het libido (levensdrift), het onbewuste gevoelsleven. Die krachten zijn zelfs zo sterk dat men tegen beter weten in breekt met elementaire regels van de maatschappij. Julie legt het daarom aan met iemand uit een lagere sociale klasse. Dat veroorzaakt een innerlijke strijd waaraan ze ten onder gaat (thanatos-doodsdrift).

BRONTEKST 1

Het verhaal:

In de keuken van het landhuis waar de meid Kristin aan het werk is, treffen Julie en Jean elkaar. Julie is een dochter uit een adellijke familie. Jean is de bediende van Julie's vader, die een graaf is. Kristin is de verloofde van Jean. Het midzomernachtfeest is zojuist voorbij. Julie en Jean hebben daar samen gedanst, iets wat eigenlijk niet hoort tussen meerderen en hun personeel. Als Kristin gaat slapen, ontstaat wederzijds geflirt tussen Julie en Jean, wat uitmondt in een nachtelijke vrijpartij. In de ochtend volgt de kater. Jean vreest de consequenties van zijn gedrag en wil ervandoor. Julie wil met hem mee. Ze realiseert zich echter gaandeweg dat de verschillen tussen hen groter zijn dan de overeenkomsten. Ze kan niet ontsnappen uit haar stand. Als gevallen vrouw is zelfmoord voor haar het enige alternatief. Jean heeft minder last van scrupules en leeft gewoon verder.

Tijdens hun samenzijn vertellen ze elkaar hun dromen.

Lees brontekst2.

BRONTEKST 2

JULIE:

© Uitgeverij Lambo

Ik heb een droom die zo nu en dan opduikt. Moet ik nu ineens aan denken.
Ik zit bovenop een hoge zuil en ik zie geen enkele mogelijkheid om beneden te komen.
Als ik naar beneden kijk, word ik duizelig en ik móet naar beneden,
maar ik heb de moed niet om mezelf te laten vallen.
Ik hou het bijna niet meer vol en snak ernaar om te vallen, maar ik val niet.
Toch zal ik geen vrede hebben vóór ik afdaal, geen rust vóór ik beneden ben,
terug op de grond.
En zelfs al zou ik de grond bereiken, dan nog wil ik verder omlaag, diep de aarde in...
Heb jij ooit zoiets gevoeld?

JEAN:

Nee. Ik droom dat ik onder een hoge boom lig, in een donker woud.
Ik wil naar boven klimmen, naar de top,
waar de zon schijnt, waar je de hele omgeving kan overzien.
Vogelnesten plunderen, vol met gouden eieren. En ik klim - en klim,
maar de stam is zo dik en glibberig - en de eerste tak is zo moeilijk te bereiken.
Maar ik wéét, als ik die eerste tak haal, dat dan de rest vanzelf zal gaan; dan wordt
die boom als een ladder en klim ik in één ruk naar de top.
Ik ben er nog niet, maar ik kom er wel. Al was het maar in m'n droom.

uit: August Strindberg, *Fröken Julie* (1888), vertaling Jan-Eric Hulsman, Amsterdam 1997.

Uit brontekst 2 blijken de onbewuste ambities van beiden.

2. Leg dit voor beiden uit.

- Beiden lijken in hun droom te willen ontsnappen aan het maatschappelijke keurslijf waar ze niet door eigen wil, maar door afkomst in gevangenen zijn. Julie wil omgang kunnen hebben met iedereen en Jean wil omhoog in de maatschappij.

Bekijk het videofragment.

Het is een scène na de nacht, als beiden zich realiseren wat ze gedaan hebben en er samen vandoor willen gaan. Julie wil niet weg zonder haar geliefde vogel. Jean lost dit drastisch op. De scène moet gezien worden als symbolisch.

3. Leg dit uit aan de hand van de scène. Betrek zowel het begin als het einde in je antwoord.

- Julie is in feite de vogel in de kooi, gevangen in haar sociale klasse waar ze nu uit wil ontsnappen. Maar ze kan niet van de kooi/haar leven scheiden. Jean lost dat abrupt op door de vogel te doden.
- Door die wrede daad ziet Julie opeens wie of wat Jean eigenlijk is en beseft ze dat de kloof tussen hen onoverbrugbaar is. Met de dood van de vogel is zo ook haar lot bezegeld. Er is geen weg samen met Jean, maar ook geen weg terug. Zelfmoord is de enige oplossing die overblijft.

Strindberg maakte van zijn stuk een eenakter om het publiek zoveel mogelijk bij het drama te betrekken. Daarvoor gebruikte hij ook de oude, traditionele, aristotelische eenheden.

4. Leg dit uit voor wat betreft de eenakter en de eenheden.

- Een eenakter wordt niet onderbroken door pauzes die afleidend werken. Eenheid van tijd, plaats en handeling.
- Het speelt zich af binnen vierentwintig uur: de avond en de daaropvolgende ochtend.
- Het speelt zich af op een plaats: in een huis.
- Er is sprake van slechts één intrige/verhaallijn.

Blok 10

Bekijk afbeelding 1. Het is het interieur van *Red House*, dat door William Morris werd ontworpen en gebouwd in 1859. Alle zaken in het interieur zijn grotendeels ambachtelijk vervaardigd. Dat kan worden gezien als een reactie op de industriële productiewijze uit de 19e eeuw.

1. Leg dit uit.

- Het is een reactie op de weinig kunstzinnige vormgeving en gebrekkige kwaliteit van de industriële productiemethoden. Door ambachtelijke productie ontstaan betere producten met meer artistieke kwaliteit.

Morris stond aan de wieg van de arts-and-craftsbeweging.

2. Leg uit waar die beweging naar streefde en welk productiemodel uit het verleden ze daarbij voor ogen stond.

- De beweging streefde naar de productie op ambachtelijke wijze, waarbij de ontwerpen door kunstenaars werden gemaakt.
- Daarbij hanteerde ze het gildemodel (uit de middeleeuwen) van meester, gezel en leerling.

Een van de uitgangspunten van William Morris en de arts-and-craftsbeweging was het centraal stellen van de natuur in hun producten.

Bekijk afbeelding 2. Het is een kamerscherm met een geborduurd motief, dat Morris ontwierp voor *Kelmscott Manor* rond 1887.

3. Leg uit op welke wijze de natuur een rol speelt in dit ontwerp aan de hand van twee aspecten.

- Het scherm is gemaakt van natuurlijke materialen als hout en textiel.
- Het decoratiemotief in het textiel is plantaardig en bestaat uit de geborduurde ranken van verschillende bloeiende planten.
- In het houtsnijwerk aan de bovenzijde van het scherm zijn ranken en bloemen weergegeven.

Bekijk afbeelding 3. Het is het exterieur van *Red House*, dat Morris samen met Philip Webb ontwierp. Morris liet zich inspireren door de middeleeuwen.

4. Noem twee zaken uit het exterieur die verwijzen naar de middeleeuwen.

- De waterput met het torendak voor het huis (doet middeleeuws aan).

- De asymmetrische, grillige opzet van het huis wekt de indruk dat het in de loop van de tijd in delen is ontstaan, in plaats van volgens een vooropgezet totaalplan.
- De (spits)bogen doen gotisch aan.
- De kleine smalle ramen op de begane grond doen aan schietgaten denken.

Hoewel ten tijde van Morris de romantiek als beweging over zijn hoogtepunt heen was, zijn in Morris' ideeën romantische aspecten aanwezig.

5. Noem twee zaken die romantisch aandoen in Morris' visie. Geef voor elk een voorbeeld.

- Het teruggrijpen op het verleden is romantisch: het ontwerp van *Red House*/het ambachtelijke productiemodel gebaseerd op de gilden.
- De natuur als inspiratiebron voor vormgeving: het kamerscherm, meubelstoffering, gordijnen, vloerbedekking met natuurmotieven.

Morris was begaan met het lot van de uitgebuite en achtergestelde arbeidersklasse. Hij werd later zelfs socialist. In zijn visie zouden zijn producten en architectuur moeten zorgen voor een betere wereld en gelukkiger mensen. Dat werkte met zijn producten echter niet voor de arbeidersklasse.

6. Leg uit waarom niet.

- Door de ambachtelijke productiemethoden en kostbare materialen werden de producten veel te duur voor arbeiders. Alleen de bourgeoisie kon ze zich permitteren.

Blok 11

Bekijk videofragment 1.

Lees de brontekst. Het is een samenvatting van de opera *Carmen* van Georges Bizet naar een novelle van Prosper Mérimée. Zijn verhaal speelt in het eigentijdse Sevilla in Spanje, een land dat hij meerdere malen bezocht. Bizet werkte in de opera *Carmen* met gesproken dialogen, afgewisseld door muzikale nummers. Na zijn dood werden de dialogen vervangen door recitatieven.

BRONTEKST

1.

Op een dorpsplein in Sevilla, voor de sigarenfabriek staan wat volk en soldaten. De mooie Micaela informeert er naar haar lief Don Jose. Die is er niet, de soldaten zeggen dat ze even moet wachten, maar Micaela vertrekt weer. De fabriek gaat uit juist als Don Jose arriveert. De mooie Carmen loopt tussen de vertrekkende arbeiders. De soldaten flirten en vragen haar wanneer ze op hen verliefd wordt. Carmen antwoordt met de habanera (videofragment 1). Als ze Don Jose ziet, daagt ze hem uit door een bloem voor hem op de grond te gooien. Dat werkt, want hij wordt betoverd door haar schoonheid. Hij krijgt een brief overhandigd waarin Micaela's moeder hem vraagt met Micaela te trouwen, wat hij belooft. Even later krijgt Carmen slaande ruzie met een andere vrouw en wordt gearresteerd. Don Jose krijgt van zijn meerdere Zuniga het bevel haar in het gevang te gooien, maar hij laat haar gaan. Dat komt hem op een maand cel te staan.

2.

In een kroegje kletsen Carmen en twee vriendinnen met wat soldaten als de succesvolle stierenvechter Escamilo met zijn vrienden binnenkomt. Hij probeert Carmen te versieren, maar zonder succes, evenals de officier Zuniga die haar 's avonds wil bezoeken. Carmen heeft haar hart verloren aan Don Jose, die deze dag vrijgelaten zal worden. Later, als het rustig is geworden, vragen twee smokkelaars Carmen en haar vriendinnen om hulp. De vriendinnen willen wel, maar Carmen weigert. Ze wacht op Don Jose. Als hij eindelijk arriveert, danst ze voor hem. Het samenzijn wordt echter verbroken door de trompet die de soldaten terugroept naar de kazerne. Carmen spot met Jose's gehoorzaamheid en daagt hem uit te deserteren en met haar een zigeunerleven te beginnen. Jose weigert. Dan komt Zuniga binnen om Carmen te bezoeken. Hij beveelt hem te vertrekken, maar de jaloerse Don Jose weigert dat. De twee smokkelaars grijpen Zuniga en sleuren hem naar buiten. Jose moet nu wel bij Carmen blijven.

3.

Don Jose, die zich bij de smokkelaars schuilhoudt in de bergen, krijgt heimwee. Carmen heeft genoeg van hem en daagt hem uit te vertrekken, maar dat doet hij niet. Haar vriendinnen leggen kaarten om de toekomst te voorspellen. Ze zien voor zichzelf geluk en rijkdom, maar voor Carmen en Don Jose zien ze in de kaarten slechts de dood. De smokkelaars vertrekken met de vriendinnen en Jose houdt de wacht in het kamp. Al snel verschijnt Micaela, geholpen door een gids. Ze horen een schot afgevuurd door de stierenvechter Escamillo die nu ook arriveert. Hij begint een roddel over hem, Carmen en Don Jose. Dat mondt uit in een vechtpartij tussen de twee mannen, die gesust wordt door de teruggekeerde smokkelaars. Voor hij vertrekt, nodigt de stierenvechter Carmen en de anderen uit voor het aanstaande stierengevecht. Micaela weet Don Jose te overtuigen naar huis terug te keren. Carmen gaat vervolgens achter Escamillo aan.

4.

Tijdens de intocht van de stierenvechters arriveert Carmen samen met Escamillo. Haar vriendinnen waarschuwen haar: de jaloerse Don Jose hangt daar ergens rond en wil haar doden. Carmen zegt dat ze de zaak voor eens en altijd met hem zal uitpraten. Als Escamillo de arena betreedt, ontmoet ze de wanhopige Don Jose buiten het stadion. Ze moet van hem haar liefde en trouw aan hem verklaren (videofragment 2). Carmen weigert dat en smijt de ring die hij haar gaf op de grond. De razende Don Jose steekt haar daarop met een dolk in het hart. Carmen sterft terwijl Escamillo verderop in de arena zijn stier doodt. Als het publiek het stadion verlaat, bekent Don Jose zijn misdaad aan de menigte.

Het libretto van *Carmen* van Georges Bizet heeft kenmerken van zowel realisme als romantiek.

1. Geef van beide twee kenmerken uit het verhaal.

Realisme:

- De hoofdpersoon Carmen is een volksmeisje/zigeunermeisje.
- De hoofdpersoon Carmen heeft een bedenkelijke moraal/ verkeert met criminelen.
- De hoofdpersoon Carmen werkt in een fabriek.
- Het speelt zich af in de 19e eeuw.

Romantiek:

- Het speelt zich af in Spanje, in die tijd een exotisch land.
- Het speelt in een avontuurlijk milieu.
- Er zijn ongewone, barbaarse zaken zoals de stierengevechten.
- Het is een liefdesverhaal dat uitmondt in wraak door een voormalige geliefde.

Bekijk videofragment 2

Het publiek was wel bekend met realistische feuilletonromans, zoals die van Charles Dickens, die zich in de lagere milieus afspeelden. Bizet choqueeerde toch het operapubliek met *Carmen*.

2. Waarom zou het publiek gechoqueerd zijn? Noem twee zaken en leg daarbij uit waarom juist operapubliek door het verhaal gechoqueerd was.

- Operapubliek: opera werd algemeen gezien als een eerbiedwaardige kunstvorm en hoogstaander dan de feuilletonromannetjes van de 19^e eeuw.
- Operaheldinnen zijn tragische, (vaak klassieke) heldinnen van goede afkomst. Een rebels zigeunermeisje als hoofdpersoon botst met de traditie.
- Carmen heeft een bedenkelijke moraal. Ze flirt met iedereen zo het haar uitkomt en zet een soldaat aan tot desertie. Ook dat past niet bij de klassieke heldin, die een hoogstaande moraal heeft.
- Carmen wordt op het toneel vermoord met een mes door een jaloerse ex-minnaar. Dat is geen gepaste dood voor een heldin.

Ook de vorm was ongebruikelijk voor een traditionele opera en viel niet goed bij het operapubliek.

3. Leg dit uit.

- Als regel wordt een opera helemaal gezongen en wordt er niet in gesproken. Bizet werkte met dialogen. Daarmee ging hij in tegen de conventie.

Toch zit er in de opera in het derde bedrijf een scène die niet zou misstaan in een klassieke opera met een tragische heldin.

4. Verklaar dit vanuit het derde bedrijf.

- In de kaartscène wordt de dood voorspeld voor Carmen. Onafwendbaar noodlot komt vaak voor in klassieke tragedies.

Ondanks de aanvankelijke protesten was de opera een succes. De habanera die Carmen in videofragment 1 zingt, werd bijzonder populair. Bizet maakte er geen aria van, maar een gewoon lied.

5. Leg uit waarom de habanera een lied is en geen aria. Noem twee zaken.

- Het heeft een traditionele refrein-coupletstructuur.
- Het wordt door een koor meegezongen. Dat past niet bij een aria.

Er zijn critici die zeggen dat de opera helemaal niet over Carmen gaat, maar eigenlijk over Don Jose; hij is de tragische held.

6. Is Don Jose een tragische held of juist niet? Beargumenteer je antwoord.

- Ja, Don Jose is de tragische figuur die verloofd is met Micaela. Hij wordt door Carmen verleid en verliest zijn baan, eer, verloofde en uiteindelijk ook de liefde van zijn leven, die hij bovendien doodt. Dat past in het beeld van de tragische held.
Nee, Don Jose is de speelbal van Carmen, die doet wat ze wil. Don Jose doet braaf wat men van hem vraagt, is eigenlijk in de hele opera de weg kwijt. Hij heeft geen controle over zijn leven en voorziet nergens de consequenties van zijn daden. Meer een sukkel.

